

СЕРГІЙ РУДЮК

**ДУХ
АРМІЇ**

Найголовнішою причиною переважної більшості всіх нинішніх проблем українського народу є занепад його воєнного духу. Це стосується однаково як людей цивільних, так і військових. Виплеканий потягом десятиліть комуністичного рабства страх паралізував волю народних мас до боротьби за кращу долю і тому вони тільки глухо ремствують, дивлячись на розгул в Україні інтернаціональної кримінальної стихії. Але не завжди так буде: «...розкуються незабаром

Заковані люде,

Настане суд, заговорять

І Дніпро, і гори!

І потече сторіками кров у синє море...».

(Т.Шевченко)

Тому плекаймо наш український воєнний дух і вивчаймо досвід інших народів у цій справі для того, аби виконати свій обов'язок перед нащадками, коли прийде пора. Наші попередники - українські старшини часів визвольних змагань - зробили у цій царині чимало і словом і ділом. Не забуваймо їх і їхню працю. Хай вона знайде своє продовження в нас, в нашій роботі.

Пропоную читачам статтю сотника (капітана) Армії Української Народної Республіки Бориса Монкевича.

Полковник С.Рудюк

Воєнний дух і його значення (скорочено)

Від найдавніших часів усі перемоги і поразки були наслідками виключно духовного обличчя кожного народу і його армії. «Греки часів Іліади наслідували Ахілеса, греки часів занепаду лише базікали про свободу», - сказав А. Моруа.

Силу сучасних армій не можна визначати лише за ступенем їх озброєння і технічного спорядження. Моральний елемент відіграє не останню роль і його відкидання незримо ставить під загрозу військове мистецтво, яке із категорії творчості переходить в просте ремесло. Не техніка і кількість людської маси, а завше її дух буде кінцевим переможцем. «Зіпсуйте характер вояків і матимете юрби Ксеркса. Загартуйте цей характер - і матимете вояків Олександра», - сказав Ле Бон.

Сьогодні в питанні підготовки армії на першому місці стоїть завдання підготовки по-перше всього населення, від котрого залежить дати здорову чи хвору армію і зберегти в тилу дисципліну і непохитність духу, не дивлячись на грядучі іспити.

Однак справжній воєнний дух існує тільки в армії, яка його культивує у мирний час і з якого складає іспит в час воєнний. Воєнний дух є могутнім моральним чинником в час бойового життя війська, без якого найкраще озброєний народ є звичайною отарою овець, які розбігаються від появи одного вовка.

Воєнний дух означає собою спільність усіх військових чеснот, властивих дійсному воякові. До цих прикмет належать: 1) мужність і хоробрість до забуття небезпеки; 2) войовничість; 3) шляхетність (благородство, лицарськість); 4) дисципліна (зрозуміння обов'язку перед Батьківщиною, підлеглість, карність); 5) самопожертва; 6) віра в свої сили, в начальників і в своє військове середовище (корпорацію); 7) ініціатива, самодіяльність і рішучість; 8) бадьорість; 9) витривалість (до праці, невигод і страждань).

Безумовно, що ці прикмети можуть бути частиною вродженими, але більше виробляються системою виховання, яке повинне розпочинатися з дитячих літ.

Підготовка цього комплексу почуттів, що зветься воєнним духом, в модерній, патріотичній нації проходить трьома етапами. Першим етапом, колискою його, є сім'я, родина, а найголовніше - батьки. Другим етапом є плекання воєнних прикмет державою в школі. І третім, завершальним етапом, є армія, де в її кадрах мирного часу, під військовими прапорами, вояк остаточно сформується. Коли справа виховання стоїть на належній висоті, то і в резерві, при відносно невеликих зусиллях держави і армії, вояки зберігають воєнний дух. Тільки при виконанні цієї умови армія, яка сьогодні складається з озброєного народу, може мати добрий воєнний дух.

Воєнний дух у всі часи відображав моральний стан нації. Останній залежить від його натури, звичаїв, культури, цивілізації, словом, від цілого укладу його життя, як в минулому, так і в сучасному.

Матір спартанця, виряджаючи сина на війну, говорила: «Повертайся із щитом або на щиті», то значить вимагала, щоб вояк був готовий пожертвувати своїм життям за Батьківщину: або перемагав, або вмирав. Римський легіонер володів ще більше відповідним до сучасних вимог воєнним духом.

З упадком в народі громадських чеснот і з появою розпусти, розбещеності починають падати й воєнні чесноти армії, яку виставляє народ. Така армія замість перемоги зазнає поразки, а коли народ не зупиняється в своєму падінні, то він гине разом зі своєю збройною силою, уступаючи честь і місце армії народу, морально більш сильного і тривкого. Так загинула слава і мужність воєнного духу греків і римлян. Жоміні сказав: «Римляни зобов'язані своєю величчю поєднанню своїх громадянських чеснот з воєнним духом, який пронизував усю їх вдачу, всі їх установи. Коли ж вони втратили свої чесноти і перестали вважати військову службу за честь і обов'язок, а полишили ці обов'язки найманцям готам і галам, загибель держави стала неминучою. Горі тій державі, в якій смокінг неситого банкіра ціниться більше, ніж однострій хороброго воїна, котрий жертвує своїм життям, здоров'ям і майном в обороні Батьківщини».

Армії великих стародавніх націй були «чисто народними» і завжди тріумфовали над арміями народів, які зверталися до послуг найманих військ, бо воєнний дух останніх ніколи не міг досягти височини духу армії, яка вийшла з народу. При всій хоробрості й мужності найманці, їм не вистарчало розуміння інтересів того народу, за котрий вони билися.

Справжній воєнний дух в європейських арміях запанував з моменту їх переходу до загальної військової повинності, коли армії стали в повному розумінні слова «народними». Першою приймає цю велику ідею Франція в епоху революційних війн. Її вповні використав Наполеон, який черпав з населення Франції стільки вояків, скільки йому було потрібно для його війн. Знову ж тільки поразка 1870 р. привернула остаточно французів до цієї системи. Зате на світанку нашої державності в 1917 р. ця система використана не була і ми програли війну за незалежність, не створивши масової армії.

В минулі часи на воєнний дух мала великий вплив бойова практика, бо війни провадилися безперервно і в рядах армій завжди було достатньо вояків з багатим власним бойовим досвідом. Вони служили вихователями і прищеплювали воєнний дух новопризваному контингентові.

Щоб виховати досконалий воєнний дух, треба прищепити воякам багато різнорідних прикмет. Розгляньмо ці прикмети, а також ті способи і засоби, які можуть бути використані з цією метою і військовими вихователями і державою та народом.

Мужність і хоробрість. Ці дві прикмети прищеплюються вихованням з молодих літ, бо безстрашність і гарт духу, сила і бравування - це найбільш

притягаючі і приваблюючі в очах молоді прикмети, які можна вкорінити вправами і власним прикладом.

В цьому відіграє найбільшу роль прийнята вже віддавна в Європі система військового виховання молоді. Бойскаути, спортивні товариства, військова підготовка шкільної молоді - все це спричинює вироблення в молоді мужності і хоробрості, які самі по собі не стільки вроджені, як залежать від доброго виховання. «Відвага і хоробрість так само заразливі, як і панічність. Відвага запалюється від відваги, як свічка від свічки», - говорить Ф. Бекон. Мужність - це є моральна відвага вояка, натомість хоробрість - це є відвага там, де фізичний елемент переважає над моральним.

Особливо яскраво розмежовують ці дві прикмети приписи Буши-до - лицарського законну самураїв. «Кинутись у вир бою і там знайти собі смерть» - казав один з князів Міто – «річ легка, яку здійснити може навіть ледащо! Дійсною мужністю є: жити, коли можна жити, і вмерти, коли треба вмерти!»

Войовничість. Під войовничістю не можна розуміти один лише запал, прагнення до ведення бою, а взагалі духовне устремління до військової справи і військового середовища. Войовничий народ любить свою армію, дорожить її інтересами, вважає за честь служити під прапорами, навіть числитися в рядах армії, не будучи на дійсній службі. Навпаки, позбавлений всякої войовничості нарід ніколи не буде мати нічого спільного з армією, а, поповнюючи її ряди, позбавить і військо воєнного духу. Латинські народи в порівнянні з германськими і слов'янськими мають великий запал до бою, велику самопевність сміливість, але в загальному їх воєнний дух слабший, уступаючи останнім в дисципліні, самопожертві, витривалості і призирстві до смерті.

Лицарськість (шляхетність, благородство). Шляхетність, яка є окрасою воєнного духу, також, в деякій мірі вроджена і належить кожному народові. Але головним чином шляхетність розвивається в рядах армії, яка є справжньою школою вояків в цьому відношенні. При сьгоднішніх коротких термінах військової служби, все виховання лежить на відносно невеликому числі офіцерів, тому цей склад повинен бути особливо вихований в напрямі шляхетності. Закони честі і лицарськість, які не можуть бути надруковані і викладені якими-небудь курсами, повинні вироблятися традиційно всім військовим середовищем і свято ним виконуватися. Тільки тоді вони ввійдуть в розуміння і життя всієї маси вояків, які проходять через кадри армії, і змусять їх зберігати воєнний дух на все наступне життя.

Але, пов'язуючи лицарськість з нашими визвольними змаганнями і нашою творчою державницькою працею, треба визнати, що вона мусить бути найвищим проявом моральної сили в русі українського народу до свободи і незалежності. Тому український народ мусить відновити у собі ту лицарськість, без якої свободи і незалежності здобути не можна, бо нелицарський народ може бути тільки народом-рабом і народом-мучеником.

Український народ вилонив з себе багато шляхетних лицарів, але вікова неволя частково пригасила в ньому багато лицарських прикмет і

традицій, наслідком чого в поневоленому народі перемогла ідея мучеництва над активною ідеєю лицарськості.

Тому ми повинні віднайти лицарський шлях предків наших, бо тільки лицарськість підводить голову народу догори, бо тільки на тім шляху народ віднайде свою національну гордість і високо піднесе своє серце. Але цей шлях тяжкий і, хто бажає ним йти, мусить озброїтися великою моральною силою, бо він вимагає великих моральних жертв і накладає більше обов'язків, ніж дає прав.

Дисципліна складає основу воєнного духу. Будучи поставлена належним чином в армії, вона все таки не осягне всієї своєї повноти, коли не буде існувати в народі, в родині і школі. Народ, що не визнає дисципліни в своєму громадському житті, не буде здібний шанувати і признавати авторитету свого уряду і його влади і ніколи не створить армії, здатної перемагати. Завдання родини і школи полягає в тому, щоб допомагати армії у цьому відношенні

Ерцгерцог Альбрехт говорив: «Сувора, але справедлива дисципліна при батьківській дбайливості про кожного окремого військовика з боку начальників набуває їм любов підлеглих і ця любов зуміє перемогти і побороти всі дурні пристрасті і спокуси».

Самопожертва є наслідком розуміння свого обов'язку. Двигунами її завжди будуть віра в Бога, відданість Батьківщині і любов до неї, свідоме виконання присяги. Широкий розвиток цих почувань призводить до того, що людина перестає боятися смерті і навіть вважає для себе щастям і честю віддати життя в жертву своїм ідеалам. Яскравим прикладом цього служить японська армія. Найголовнішою особливістю світогляду японського вояка є безмежне захоплення всім, що відноситься до Батьківщини, зворушлива вірність і відданість своєму монархові. Бути корисним своїй країні є цілком конкретною ціллю існування кожного японця, готового завжди принести себе в жертву цій меті. Він абсолютно не боїться смерті тому, що в основу його виховання покладена ідея про марноту існування на землі і, на противагу цьому, про найкраще винагородження на небі, коли можливим є пожертвувати життям за долю Батьківщини.

Віра в свої сили. Така віра досягалася справжнім вишколом у воєнному ділі й відповідним фізичним розвитком організму вояка. Німецька армія довгий час служила зразком такого вишколу як воєнного, так і фізичного.

Віра в начальників. Найсильнішим двигуном в критичні хвилини бойових обставин віра в своїх начальників. Ерцгерцог Карл говорив: «Невід'ємну приналежність духу військової корпорації становить цінування всього, що походить від начальників». Ця прикмета досягається хистом і здібністю начальників впливати на серце, розум і волю підлеглих. Безумовно, коли система підготовки командного складу в армії поставлена добре, то віра в нього появиться, але вплив на психіку вояків особливо залежить від вродженого таланту. Наприклад, Наполеонові вистарчало тільки натякнути на можливість «відновлення Польщі» і поляки жертвували своїм життям на

його очах. Славолюбних французів Наполеон найчастіше запалював нагадуванням про спільні перемоги. Як володар душі вояцької, що вмів з неї видобути найвище напруження самопожертви і посвяти, стоїть він в історії самотній в своїй незрівняній величині.

Особливо підтримує воєнний дух у критичні хвилини бойової ситуації «холоднокровність» начальника, яка викликає до нього повне довір'я. Ця прикмета є результатом воєнного знання, що поповнює відсутність бойового досвіду. Нинішні військові начальники повинні непрестанно, ціле життя, працювати над своєю освітою, щоби не відставати від вимог військового мистецтва, яке, дякуючи надзвичайному поступові техніки, може завжди вражати новиною і несподіванкою. Не треба, однак, забувати, що все ж таки геній полководця не може замінити відсутності дійсного воєнного духу. Ерцгерцог Альбрехт говорив: «Часто змішують воєнний дух з миттєвим ентузіазмом і вважають, що геніальний полководець може вдихнути цей дух в своє військо в кожную дану хвилину. Обидва ці положення дуже сумнівні і їх неправдоподібність засвідчена історією». У нас прикладом цього може служити трагедія Крут, де ентузіазм студентів не міг замінити відсутності воєнного духу.

Віра в своє військове середовище досягається вихованням і понад усе виявляється в почутті «взаємного рятунку». Необхідно стежити, щоб в армії не було між її окремими частинами жадного розбрату. В цьому відношенні перш за все повинна існувати одноманітна підготовка й одноманітне проходження служби всіх офіцерів. До такою розв'язання цього питання змагають тепер армії всіх держав. Особливо стисле єднання повинне бути між окремими родами військ, що досягається організацією з них муштрових організацій, в яких вони повинні бути згуртовані єдиним командуванням та управлінням.

Ініціатива (самодіяльність) залежить як від виховання вояка під прапорами, так і від виховання його, як громадянина. В державах з широкорозвинутим громадським життям і відсутністю дрібної адміністративної опіки над громадянином прикмети ці розвиваються легше і в значній мірі властиві їх арміям.

Бадьорість і витривалість становлять визначну рису воєнного духу. Вони залежать від морального стану вояка, але, безумовно, тут грає роль і його фізичний стан. Тільки здоровий організм може давати людині можливість зберігати бадьорість духу при суворих, а часто і тяжких обставинах бойового життя. От для чого народ, який прагне мати армію з бадьорим воєнним духом, повинен піклуватися фізичним вихованням своїх молодих поколінь. І сім'я і школа не повинні забувати цього, тому що, хоч армія в мирний час і сприяє фізичному розвитку вояка, але коли він попаде в її ряди з дуже слабим організмом, то це дасться взнаки у воєнний час.

На збереження бадьорості впливає постачання війська всякими припасами не тільки в розумінні харчування, але й вслякого військового спорядження, особливо в воєнний час. Правильність і дбайливість в цьому

відношенні однаково підтримує як фізичну, так і моральну бадьорість війська.

Витривалість є, так би мовити, перевірка стану воєнного духу, тому що ніде він не виявляється так яскраво і різко, як тоді, коли воякам доводиться переносити працю і злигодні бойових обставин, фізичні і моральні страждання, і тоді ж бути свідками і самим переживати такі явища, які для невоєнка видаються жахливими, жорстокими і надзвичайно суворими. Вояк повинен переносити їх не тільки без нарікань, але навіть не обурюючись і тримати всередині себе. Коли все це йде в парі з блискучим успіхом, перемогами, то, очевидно, виявлення військом таких прикмет воєнного духу є цінне, але воно ще більше цінне, коли армії доводиться терпіти невдачі, а тим більше низку невдач.

Сотник Армії УНР Борис МОНКЕВИЧ
(журнал «Табор». 1934 р.)